

Van cadeau tot illegaal erfgoed

Musea en universiteiten met erfgoedcollecties kunnen een belangrijke rol spelen in de bescherming van cultureel erfgoed. Het Allard Pierson hanteert in het acquisitiebeleid van de archeologische collecties internationale en nationale regelgeving en richtlijnen die helpen voorkomen dat objecten worden verworven die illegaal zijn opgegraven, zijn gestolen of onrechtmatig zijn in- en/of uitgevoerd.

René van Beek

Conservator klassieke wereld

De meest relevante internationale richtlijnen waaraan het Allard Pierson zich committeert voor de bescherming van (archeologische) objecten, zijn het UNESCO-verdrag van 1970 en de ICOM (International Council of Museums) Code of Ethics for Museums. Ondanks deze juridische en ethische kaders floreert de illegale handel in antiquiteiten nog altijd. Naast een scherper geformuleerd acquisitiebeleid, wordt er daarom de komende periode tevens onderzoek gedaan naar de herkomst van de bestaande archeologische collecties in het Allard Pierson om meer kennis op te doen over de handelsnetwerken in oudheden.

1. Terracotta mal voor een antefix met Gorgokop, Campanië, h. 19,2 cm; b. 24,0 cm. 550–525 v. Chr. APM11879

In de komende nummers van dit magazine zullen de betreffende conservatoren verslag doen van het onderzoekstraject. Dit artikel behandelt twee Etruskische voorwerpen die onderdeel zijn van het onderzoek.

In 1989 is de Britse kunsthandelaar Robin Symes in het Allard Pierson Museum om de overzichtstentoonstelling over de Etruskische cultuur te bezoeken. Uit enthousiasme en bewondering voor deze tentoonstelling doet hij twee terracotta mallen voor Etruskische antefixen (decoratieve architectuurelementen voor daken van onder meer tempels) cadeau aan het museum (afb. 1 en 2). Rond de eeuwwisseling komt Symes in opspraak, nadat zijn partner in de handel Christo Michaelides overlijdt en diens erven melding maken van illegale praktijken. In 2005 wordt Symes veroordeeld voor handel in gestolen oudheden.

Fotoarchieven

Robin Symes wordt in de jaren negentig van de vorige eeuw in één adem genoemd met Giacomo Medici. Beide handelaren worden later ontmaskerd als sleutelfiguren in een internationaal handelsnetwerk in illegaal opgegraven antiquiteiten. Gerenommeerde musea zoals het Louvre in Parijs, het J. Paul Getty Museum in Los Angeles en het Metropolitan Museum of Art in New York bezitten cultuurgoederen aangekocht via Symes. Met de arrestatie van Symes en Medici werden ook hun foto- en documentatiearchieven opgerold. De *carabinieri* (politie) in Rome bestudeert deze momenteel en tracht de indrukwekkende hoeveelheid illegaal

2. Terracotta mal voor een antefix met vrouwenkop, Etrurië, h. 48,0 cm; b 32,0 cm. ca. 500 v.Chr. APM11880

Literatuur

Aan deze problematiek is ook aandacht geschonken in: Theo Toebosch, 'Twijfel over de collectie van Allard Pierson. Herkomst verdacht', *NRC Handelsblad*, 2 april 2009; Theo Toebosch, 'Verdachte achtergrond; Dubieuze objecten in museum Allard Pierson', *NRC Handelsblad*, 23 januari 2021

P.S. Lulof, 'Twee matrijzen voor dakversiering uit Centraal-Italië', *Allard-Piersonmededelingen* 56, 1993, p. 13–18

P.S. Lulof, 'De goddelijke wereld van kleur in terracotta' in: *Kleur! bij Grieken en Etrusken*, 2005, p. 129–133

P.S. Lulof, *Architectural Terracotta's in the Allard Pierson Museum*, Allard Pierson Series – Collections of the Allard Pierson Museum (Amsterdam 2007)

opgegraven oudheden te traceren in een langdurig opsporingsonderzoek. Al snel na de ontmaskering van Symes werd duidelijk dat ook de mallen in het Allard Pierson niet op legale wijze in de openbaarheid waren gekomen. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat de Italiaanse autoriteiten onlangs een verzoek om restitutie van de kleine mal (afb. 1) hebben neergelegd bij het Allard Pierson. De mal komt voor in het genoemde fotoarchief en er is niets bekend over de herkomst; een exportvergunning ontbreekt. Wat in 1989 als een aardig cadeau werd gezien, blijkt een illegaal object dat thuishoort in Italië. In overleg met de Italiaanse autoriteiten heeft het Allard Pierson besloten de mal te restitueren op morele gronden. Van de andere mal die ook door Symes aan het museum werd gegeven, is documentatie naar Italië gestuurd zodat kan worden nagegaan of ook dit een illegaal verhandeld voorwerp is dat thuishoort in Italië.

Twee mallen

De kleine mal van afbeelding 1 heeft altijd als studievoorwerp gediend en is nooit in de opstelling te zien geweest, maar werd wel uitgebreid gepubliceerd door Patricia Lulof in de bestandscatalogus over architecturale terracotta's in onze collectie en in een artikel in het blad van de Vereniging van Vrienden van het Allard Pierson Museum uit 1993. Voor dit artikel zijn de gegevens ontleend aan haar

publicaties. Antefixen komen we met name bij de Etrusken veel tegen. In dit geval gaat het om een terracotta mal voor een antefix met een Gorgokop in een omlijsting van tongen. Een deel van de rand is afgebroken, het middenstuk en de basis zijn intact. De onderste helft van het masker toont een baard bestaande uit een rij puntige lokken. Het gezicht heeft grote, enigszins uitpuilende ogen met dikke wenkbrauwen, een katachtige neus met grote mond en een naar beneden hangende tong. Waarschijnlijk komt de mal uit een productiecentrum in de Italiaanse regio Campanië, waar complete dakversieringen werden vervaardigd en vervolgens naar Etrurië geëxporteerd. Er zijn meerdere antefixen bekend die uit deze mal zijn gemaakt, en op grond van de stijl worden ze in het derde kwart van de zesde eeuw voor Christus gedateerd. De grote mal (afb. 2) toont een vrouwenhoofd met daaromheen een krans van naar voren gebogen tongen. Het grootste deel van de rechterhelft van deze mal is bewaard gebleven. We zien een breed gezicht met gedetailleerde modellering zoals een groot oog met wenkbrauw en opgestoken haar met een diadeem van oor tot oor. Dit type antefix komt ook uit Campanië, maar aan de hand van de klei kunnen we concluderen dat dit exemplaar waarschijnlijk in Etrurië is gemaakt. Op grond van de stijl dateren we de mal rond 500 voor Christus.

Hoe verder?

In de volgende jaren zal het Allard Pierson een grondig onderzoek uitvoeren naar de archeologische objecten waarvan de herkomst onvoldoende gedocumenteerd is. Dat doen we in samenwerking met deskundigen en archeologische diensten uit de herkomstlanden. Door in te zetten op onderzoek en samenwerking wil het Allard Pierson een proactieve houding aannemen in het herkomstvraagstuk. Dit betekent ook dat niet alleen juridische, maar ook morele overwegingen zullen meespelen in de beslissing om een object eventueel te restitueren. Waar hoort een voorwerp thuis en is er sprake van illegaliteit in de biografie van een object? Dat zijn de komende tijd de leidende vragen bij studie naar de herkomstgeschiedenis van de archeologische collectie.